

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО БЕЗГОТІВКОВОЇ ФОРМИ РОЗРАХУНКІВ

Анотація. Проаналізовано діючу ситуацію на ринку безготівкових розрахунків, досліджено нормативно-правову базу регулювання відносин щодо надання банками послуг із користування банківськими автоматами самообслуговування (далі – банкомат), проведено аналіз на адекватність та доцільність безкоштовної видачі готівки з банкомату та здійснен порівняння із загальносвітовими аспектами вирішення даної проблеми, наведено власні пропозиції щодо врегулювання даного питання.

Аннотация. Проанализирована действующая ситуация на рынке безналичных расчетов, исследована нормативно-правовая база регулирования отношений относительно предоставления банками услуг по использованию банковских автоматом самообслуживания (далее – банкомат), проведен анализ на адекватность и целесообразность бесплатной выдачи наличности из банкомата и осуществлено сравнение с общемировыми аспектами решения данной проблемы, приведены собственные предложения относительно регулирования данного вопроса.

Annotation. The existing situation in the cashless payments market is analyzed, the regulatory - legal framework of governing relations on the subject of bank's services of using bank self-service machines (hereinafter – the ATM) is investigated, the adequacy and appropriateness of issuing free cash from an ATM analysis comparing with global aspects of solving this problem is carried out, own suggestions of this issue regulation are set.

Ключові слова: банківський інтерчейндж, банкомат, тіньовий оборот готівки.

Згідно зі статтею 17 Конституції України, забезпечення економічної та інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави [1]. Реалізація даної функції лежить на відповідних державних органах, що діють у межах відведеної їм компетенції. У першу чергу, ця функція спрямована на забезпечення фінансової стабільності держави та потребує жорсткого контролю за обігом коштів. З метою забезпечення контролю за фінансовими потоками на Україні державними органами проводиться ряд заходів щодо зменшення готівкової форми взаєморозрахунків. Ці заходи дозволяють не тільки економити грошові кошти, направлені на їх емісію, але й дозволяють вирішити проблему виводу з тіні економіки країни.

Розрахунки з використанням готівки дорого обходяться не тільки з точки зору випуску нових купюр, утримання персоналу та обміну старих купюр на нові, але і з точки зору збільшення тіньового обороту готівки. Світовий досвід показує, що базою для функціонування тіньової економіки зазвичай слугує надмірно велика питома вага готівки у загальній структурі грошової маси. У свою чергу держави, у котрих недостатньо розвинений безготівковий оборот, також характеризуються великими масштабами тіньового сектору та постійним його збільшенням.

Проблемами регулювання відносин, пов'язаних із безготівковою формою розрахунків, займалися провідні юристи, фінансисти та банкіри України, а саме: Внукова Н. М. [2], Єфанова Є. Ю. [3], Пиріг С. О. [4]. Увага авторів спрямована на правове та економічне висвітлення даного питання, власні ідеї та пропозиції, сформовані без посилання на існуючі нормативно-правові акти, які регулюють безготівкові розрахунки.

Однією з проблем забезпечення зменшення питомої ваги готівки в обігу є низький рівень оснащення зчитувачами пристроями торговельних точок та підприємств, що, у свою чергу, породжує цілий ряд правопорушень, пов'язаних із порушенням фінансової дисципліни.

Так, якщо у розвинених країнах із ринковою економікою частка готівки складає 5 – 7 % [5; 6], то в Україні питома вага найліквіднішої частини грошової маси вже сягнула 30,54 % [7], що, на думку автора, суттєво впливає не тільки на обслуговування наявності в обігу готівки, але і на формування державного бюджету. Відстежування видачі готівки окремим фізичним чи юридичним особам практично неможливе. Тож одним із можливих та перспективних способів вирішення проблеми зменшення обсягів готівкового обігу і, отже, покращення моніторингу незаконних операцій із грошовими коштами є створення ефективної автоматизованої системи безготівкових розрахунків.

У той же час слід зазначити, що фінансові установи, покликані здійснювати фінансові операції, не зацікавлені у зменшенні питомої ваги готівкових коштів і самі підштовхують клієнтів до здійснення правопорушень стосовно чинного законодавства, зокрема у здійсненні взаєморозрахунків у безготівковій формі.

У більшості банків відсутня плата за видачу готівки, але деякі банки, наприклад ПриватБанк та банк "НАДРА", знімають навіть у своїх клієнтів 1 % від суми транзакції. З точки зору законодавства у даному випадку немає порушення, адже згідно з Цивільним кодексом України, клієнт зобов'язаний сплатити плату за виконання банком операцій за рахунком клієнта, якщо це встановлено договором [8], тобто клієнт при виборі банку повинен оговорювати та якомога краще читати умови договору та звертати увагу на примітки, вказані у ньому.

Якщо ж клієнт банку бажає зняти грошові кошти з банкомату, відмінного від його банку-еквайра, то сплата за зняття готівки буде дорівнювати не менше ніж сума банківського інтерчейнджу (1 % від суми операції + 3 грн). І клієнт, котрому був "нав'язаний" банк за заробітною програмою, при знятті готівки не у "своєму" банку несе великі втрати, адже якщо середня заробітна плата на даний момент становить 2798 грн, то втрати працівника складуть щонайменше 31 гривню. Тому кількість незадоволених працівників зростає, що, у свою чергу, породжує певну

держави, фінансової установи та клієнта не збігаються, що створює певну недовіру до системи безготівкового розрахунку.

На даний момент підготовлено законопроект, згідно з яким вносяться зміни до закону "Про банки та банківську діяльність" [9], а саме доповнення у статті 55: "Банкам забороняється стягувати з клієнтів або роботодавців комісійну винагороду при зарахуванні заробітної платні на поточні рахунки клієнтів та здійснювати безкоштовну видачу готівкових коштів з поточних рахунків у межах власних коштів клієнта в банкоматах банку-емітента та інших банків на території України".

Ці зміни зроблять банківську систему в цілому і користування платіжними картками зокрема значно привабливішими для українських громадян. У середньо- та довгостроковій перспективі це має сприяти розвитку банківського сектору та української економіки в цілому. Законопроект уже вдруге буде розглянуто, адже банки ні в якому разі не розглядають відмову від банківського інтерчейнджу, обґрунтовуючи свої дії із зняття комісії витратами за обслуговування банкоматів. Так, за офіційними даними, обслуговування одного банкомату обходиться банку в 107 842,05 грн в рік.

Оскільки законопроект про зміни ставки банківського інтерчейнджу не набув дії, банки самостійно вирішують, яку комісію стягувати із своїх клієнтів. На погляд автора, вона буде пропорційна обсягу ринку кожного з банків.

Що стосується оптимальної кількості банкоматів, нормативно закріплена кількість відсутня, але банкіри визначають "золоту середину", яка дорівнює одному банкомату на 1000 клієнтів банку. На основі даних НБУ про кількість банкоматів та платіжних карток, емітованих банками [10], можна вирахувати недостачу та перебільшення банкоматів і витрати банків стосовно цих положень. На даний момент ПАТ КБ ПриватБанк та ОЦАДБАНК єдині, за якими рахується недостача кількості банкоматів у розрахунку на 1000 клієнтів, усі інші банки мають надмірну кількість банкоматів, на думку автора, це викликано спробою залучення нових клієнтів за допомогою розширення інфраструктури обслуговування.

Існують лише деякі країни (Швеція, Ірландія, Нідерланди), які обмежили стягнення комісії при знятті коштів через "свій" або "чужий" банкомат. У Болгарії, Чехії, Данії, Фінляндії, Германії (частково), Угорщині, Ірландії, Норвегії, Румунії, Росії, Словачії, Іспанії (частково) комісії стягуються як у "своїх", так і "чужих" банкоматах. Тому, розглядаючи відношення до даного питання з точки зору банківських структур та клієнтів, можна визначити, що ні перша, ні друга сторони не виступають ініціаторами порушення питання відміни сплати комісії.

Проаналізувавши ситуацію безготівкового обороту на території України, причини виникнення тінізації, створення шляхів покращення обслуговування клієнтів за рахунок розвитку інфраструктури та розгляду питання про доцільність відміни банківського інтерчейнджу, можна зробити такі висновки: нормативно-правове регулювання даного питання знаходиться у стадії доповнення положень для покращення здійснення операцій з точки зору клієнта, доки дані положення визначаються та набувають чинності, кількість тінізованих грошових коштів постійно зростає, отже, слід прискорити прийняття рішень відносно законодавчих актів, зокрема регулювання зарплатних проектів безготівковим способом.

Наук. керівн. Сергієнко В. В.

Література: 1. Конституція України 28.06.1996 № 254к/96-ВР : тлумачення від 25.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. 2. Внукова Н. М. Управління розвитком платіжних інструментів у банку [Електронний ресурс] / Внукова Н. М. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2009_1/R1/8.pdf. 3. Ефанова Е. Ю. Управление доходностью коммерческого банка на основе системы безналичных расчетов [Электронный ресурс] / Ефанова Е. Ю. – Режим доступа : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/vddma/2006-1e6/06MAVSBR.pdf>. 4. Пиріг С. О. Платіжні системи / Пиріг С. О.– К. : Генеза, 2008. – 153 с. 5. Колесніченко В. Ф. Гроші та кредит : навчальний посібник / Колесніченко В. Ф. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 432 с. 6. Ільницька Н. Аналіз світового ринку електронних грошей / Н. Ільницька // Вісник НБУ. – 2010. – № 5. – С. 31–36. 7. Макроекономічні показники в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://macrostat.nm.ru/Stat/m0.htm>. 8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV із змінами та доповненнями станом на 19.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. 9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-14 із змінами та доповненнями станом на 18.12.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. 10. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.